

กำเนิดอาณาจักรล้านนา (๑) : การยึดครองทริภุชชัยและเขลางค์
กับการสถาปนาอาณาจักรและอาณาจักรใหม่ของ
พระเจ้ามังราย(พ.ศ. ๑๔๒๔ - ๑๔๗๕)

การยึดครองเมืองทริภุชชัยและเขลางค์ในลุ่มแม่น้ำปิง - วัง โดยพระเจ้ามังรายแห่งเมืองเชียงใหม่ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญที่จะนำไปสู่การเกิดของอาณาจักรใหม่ที่ขยายพื้นที่ครอบครองจากเขตลุ่มแม่น้ำกก เขารวมกับลุ่มแม่น้ำปิง - วังในตอนใต้ และจะตามมาด้วยการสร้างเมืองเชียงใหม่ในระหว่างปี พ.ศ. ๑๔๓๕ - ๑๔๓๘ ซึ่งเมืองทั้งกล่าวนี้อาจกลายเป็นเมืองหลวงแห่งใหม่ของรัฐในเวลาต่อมา อาณาจักรใหม่ที่เกิดขึ้นในระยะเวลาดังกล่าวนี้นับปี พ.ศ. ๑๔๓๕ จึงเรียกว่า "อาณาจักรปาไปสีฟู" (Pa-pai-hsi-fu - Kingdom) ซึ่งแปลว่าดินแดนแห่งนางมเหสี ๔๐๐ แต่ในหลักฐานพื้นเมืองระยะหลังเรียกว่า "ล้านนา"

การขยายอำนาจเขายึดครองทริภุชชัยของพระเจ้ามังราย

หลังจากที่พระเจ้ามังรายทรงรวบรวมอาณาจักรรัฐในลุ่มแม่น้ำกกส่วนใหญ่ได้แล้ว ปรากฏหลักฐานว่าพระองค์มีความต้องการที่จะเขายึดครองเจ้าเมืองทริภุชชัยในลุ่มแม่น้ำปิงด้วย ความคำรันทนอันนานพื้นเมืองหลายฉบับกล่าวว่าเกิดขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. ๑๔๑๑ - ๑๔๑๔ ซึ่งเป็นระยะที่มังรายพำนักอยู่ที่เมืองฝาง ศึกษาคือเขตแดนของทริภุชชัยในทางทิศเหนือ ซึ่งประเด็นความต้องการยึดครองทริภุชชัยของพระเจ้ามังรายตามที่ปรากฏในหลักฐานพื้นเมืองมีข้อสังเกตน่าพิจารณา

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรีย, ๒๕๑๔)

ในประการแรกอาจสืบเนื่องมาจากอิทธิพลและแรงผลักดันทางการเมืองของมองโกลที่พุ่งมาจากทางตอนเหนือ ซึ่งจะสังเกตได้ว่ามังรายไม่สามารถที่จะขยายอำนาจขึ้นสู่ทางตอนเหนือได้ เพราะดินแดนส่วนนั้นตกอยู่ใต้อำนาจของมองโกลแล้ว และการที่มังรายย้ายเมืองหลวงลงมาตั้งที่เชียงรายในปี พ.ศ. ๘๐๕ ก็เสมือนมีเจตนาที่จะหลบหลีกการรบกวนจากทางทิศเหนืออยู่แล้ว ในประเด็นนี้มองอีกด้านหนึ่งก็อาจจะชี้ให้เห็นว่ามังรายกำลังจะขยายอำนาจลงใต้ ประเด็นที่สองอาจเนื่องมาจากบุคลิกภาพ และพระราชโองการขยายอำนาจส่วนพระองค์ที่โครงการจะขยายขอบเขตอำนาจรัฐให้กว้างขวางยิ่งกว่าอาณาจักรดั้งเดิมของพระองค์ ประเด็นนี้ ยอร์จ เซ. เคสส์ เชื่อว่าเรื่องราวอันน่าทึ่งเกี่ยวกับชัยชนะของมองโกลคงจะ ไปกระตุ้นจินตนาการของผู้นำไทยให้แสวงหาความสำเร็จอย่างนั้นบ้าง^(๒) แต่สำหรับมังรายสิ่งดังกล่าวจะเป็นแรงคลุ้ใจให้แก่พระองค์มากน้อยเพียงใดหรือไม่ ไม่เป็นที่ยืนยัน แต่จากหลักฐานพื้นเมืองมีระบุดึงการคำวิ และความต้องการของมังรายที่เกิดขึ้นในช่วงปีดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่น่าพิจารณาโดยมีเอกสารหลายฉบับกล่าวไว้คล้ายคลึงกันก็จะยกมากล่าวดังนี้

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

เมื่อนั้น ชาวพุกคำ เมืองหริภุชโชติ ไปค้าขายถึงเมืองฝางหลายหมู่บ้าน เจ้ามังรายจึงหาพอคามาถามควา เมืองหริภุชโชติที่อยู่ใต้อย่างสมฤทธิเป็นอันใด พอคาทั้งหลายไหวว่า เมืองหริภุชโชติศขาอยู่ใต้อย่างสมฤทธิคดียุชของมากนั้พอคาท่างบกก็เหี่ยวมาคาศูเมือง ทางนำถถึงเมืองอโยธยา ก็มาถึงยู่ทางคาศาย... สมฤทธิคดียุชางมาชาคณมากนั้ ควรสนกบบริบรณคดียุชสมบัติจเยองคั้หสิค้าย...พระยามังรายไคยินว่าเมืองหริภุชโชติสมฤทธินั้ก ลวคบั้งเกิดโลกจิมกั้ใครไค้มาเป็นเมืองของคณ จึงจากั้บคดียุชเสนาทังหลายว่า...ฉันไค้จักไค้มาเป็นเมืองของเร^(๓)

^๒ คี.จี.จี.ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม ๑ แปลโดย

คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่น ๆ ราชวิทยาลัย เกษตรศิริ และ อานันท์ กาญจนพันธุ์
บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมนักประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๒)

หน้า ๒๑๖

^๓ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๐

ตำนานมูลศาสนา

ครั้งเมื่อพระยามังรายผู้กินเมืองเชียงรายโพนุ ไคยีนชาวสาส่นเมืองหริภุชชัย
 วาสุขเกษมมยุญัก จึงเจรบาควยกับอำมาคยทงหลายวาระนี้ คกรออำมาคยทงหลายคัง
 เราไคยีนมวาวาเมืองหริภุชไชยสุขเกษมคังฉา เราจักปองให้ไคแล... (๕)

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน

ครั้งนั้นพระยามังรายเจ้าไคทราบข่าวว่าเมืองลำพูนสนกสนานมากนัก มีใจไค
 ไค แคนอาจจักไปรบกับพระยามากับเวียงลำพูนเมืองพิงไค กูคคอยแคในใจทกวันทกคืน
 มีไคซาค วันหนึ่งจึงพุกกับอำมาคยและไพรไทยทงหลายวาวา ผู้ไคจักไปพรองเอาไคจาว
 วาคังเน... (๕)

จากหลักฐานที่ยกมาเห็นไคคนช่างซักววา ประเคินทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานสำคัญคอกการชಾಯ
 อำนาจ ของพรองค ภาพของหริภุชชัยนั้งคังคอกสมบรบควยทรวัยลิน ช้าง ม้า ชำคนทงยัง
 สามารถคคคอกชಾಯทงทางบกทางน่ำกับคางเมืองไกลไกลไคหลายทง มังรายอาจรทงยอมรบววา
 เมืองเชียงราย และเมืองฝางที่เป็นเมืองสำคัญของพรองคณั้น ไคชชุมทงการค้า การค้ำทางน่ำ
 กคัง ไคแพรหลายหรือไคมีเพราะมีเพียงลำนน้ำสายเล็ก ๆ ในหุบเขา ส่วนลำนน้ำกคและลำนน้ำโงงนั้น
 แมจะไคลัจจกรคคอกกับคางเมืองไค แตกคัง ไคเป็นทีนิยม เพราะกกระแสน้ำไหลเฉียวและมีเกาะแก่ง
 มากมาย นอกจากนั้นทำเลที่คังของเมืองเชียงรายและฝางของมังรายก็คัง ไคชชุมยักกลางหรือทง
 ฝานของการคคคอกคณาคคกับคางเมือง ซึ่งคางจากหริภุชชัย ซึ่ง "เป็นทีประชุมการค้าชಾಯทง
 ลुकคานานาประเทศ ทางน่ำก็คลอคคถึงละโว้ และอโยชยา ทางบกก็มาไคทกเมือง" เกี่ยวคกับ
 ประเคินการเป็นชุมทงการค้าคณมีข้อเท็จจริงที่นาพิจวรณา วิคเคอร์ เพอเซล กลาวววา มีหลักฐาน

๕ พระพุทธพุกาม และพุทธญาณเถระ, ตำนานมูลศาสนา สุก ศวีสมวงศ์ และ พรหม
 ชมาลา ปวีวรค (พระนคร : พระบาทสมเค็จพระเจ้าอยุหวัทงพระกรุณาไปรคเกล้าฯ ให้พิมพ์
 พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ หมอมหลวง เกษ สนิทวงศ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาศรีวิยาภรณ์
 วัดเทพศิรินทราวาส ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๔), หน้า ๓๐๑

๕ "พงศาวดารการเมืองเงินยางเชียงแสน", ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๔ (พระนคร :
 องค์การค้ำครุสภา, ๒๕๑๒), หน้า ๑๑๐

ค่อนข้างชัดเจนว่าในสมัยโบราณมีเส้นทางคาราวานของจีนโบราณผ่านเข้ามาในรัฐฉานพม่าและ
ในสยามด้วย บางเส้นทางมุ่งไปยังเมืองลำปาง น่าน แล้วเลยไปยังหลวงพระบาง^(๖) เส้นทาง
ดังกล่าวนี้คงจะผ่านเมืองทริภุชชัยในลุ่มแม่น้ำอิงจากสองทางคือ จากลำน้ำสาละวิน ผ่านเข้ามา
ทางเมืองหาง เชียงดาว เข้าสู่ทริภุชชัยตามแนวลำน้ำอิง ซึ่งเส้นทางบกสายนี้สมเด็จพระนเรศวร
มหาราช เคยใช้ในการเดินทางเพื่อจะไปตีเมืองอังวะ อีกเส้นทางหนึ่งน่าจะผ่านจากลำน้ำ
สาละวินทางค้ำนเมืองทรงในพม่า ผ่านเมืองขาม (ในแม่ฮ่องสอน) เมืองฮอด และเข้าสู่ทริภุชชัย
ตามแนวลำแม่น้ำอิง ซึ่งเส้นทางสายนี้เมื่อครั้งนั้นและจากเมืองทริภุชชัยคงจะมีเส้นทางมุ่งสู่ชลาคร
(ลำปาง) น่าน และหลวงพระบางต่อไป นอกจากนี้แล้วในหลักฐานที่เขียนขึ้นใกล้เคียงกับ พ.ศ.
๒๑๕๔ ระบุว่าเมืองฮอด (เมืองฮอด) ซึ่งอยู่ทางค้ำนตะวันตกเฉียงใต้ของทริภุชชัยเป็นเมืองชุมชน
ค้าขายที่สนุกสนานมาก เพราะเรือค้าขายของอยุธยาขึ้นมาถึงที่นั่นและชาวเมืองทริภุชชัยก็หลงใหล
ไปซื้อสินค้ากันที่เมืองนั้นด้วย^(๗) ฉะนั้น ในทางเศรษฐกิจทริภุชชัยจึงเป็นเมืองใหญ่ที่มั่งคั่งต่าง
จากเมืองเชียงรายได้ในลุ่มน้ำกกของพระองค์

ในทางการเมืองแม้ว่าจะไม่ปรากฏร่องรอยจากหลักฐานที่กล่าวข้างต้น แต่จากการ
เคลื่อนย้ายเมืองหลวงลงสู่คอนไตในปี พ.ศ. ๑๘๐๘ ก็แสดงให้เห็นว่าแนวทางการขยายอำนาจของ
พระองค์น่าจะมุ่งลงสู่ทางใต้มากกว่า และเมืองในทางคอนไตของอาณาจักรโยน- เชียงรายของ
พระองค์ในปี พ.ศ. ๑๘๑๑ - ๑๘๑๓ ก็คือ พะเยา และทริภุชชัย พะเยานั้นเป็นเมืองขนาดเล็ก
มากเมื่อเทียบกับทริภุชชัย ซึ่งกองทัพของมังรายอาจเข้ารุกรานได้โดยไมยากนัก แต่สำหรับเมือง
ทริภุชชัยนั้นเป็นเมืองใหญ่ และเป็นเมืองที่มี "เศรษฐานาภพลักสวาท (ศกคัลลิต์) นัก เพื่อว่า
มหาษัตริย์พญู เจ้าตั้งอยู่ในเมืองนั้น มีอารักข เลือบ้าน เลือเมือง ขอบข้างรักษาคันกแล

^๖ Victor Purcell, The Chinese in Southeast Asia 2nd edition

(London : Oxford University Press, 1952), p. 109.

^๗ ประเสริฐ ณ นคร "ประวัติศาสตร์โคลงมังทราก็เชียงใหม่ : ใน หนังสือโคลงเรื่อง
มังทรารบเชียงใหม่ ถอดความโดยสังขะ วรณดิษฐ์ (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๒)
หน้า (๔) และ กุเนื้อความของเอกสารนี้ หน้า ๕๕

จักพองเอายากชาและ^(๕) แต่ทว่าความรู้ทางยุทธศาสตร์เกี่ยวกับเมืองทริภูษย์ของมังรายคงยังไม่มากนัก เพราะตำนานไคกลาวว่าหลังจากที่พระองค์ได้ปรึกษาราชการกับเสนาอำมาตย์แล้ว จึงได้จัดส่ง "อ้ายฟ้า" ขุนนางลูกชาวคอยคง ไปเป็นไส้ศึกในเมืองทริภูษย์ เพื่อไปสืบข่าวความเป็นไปของเมืองทริภูษย์ ซึ่งมีมังรายส่งอ้ายฟ้าไปนั้น ประมาณว่าคือปี พ.ศ. ๑๔๑๖ ซึ่งตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวไว้ใช้เวลา ๗ ปี ในเมืองทริภูษย์ จึงได้ในปี พ.ศ. ๑๔๒๓^(๖)

ทริภูษย์เกี่ยวข้องกับเงื่อนไซในการยึดครองของพระเจ้ามังราย

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาเงื่อนไซทางคานทริภูษย์ก็จะพบว่าทริภูษย์ในลุ่มแม่น้ำปิงเป็นรัฐที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำที่ใหญ่ที่สุดของภาคเหนือ ซึ่งพงศาวดารโยนกกล่าวว่าเป็นเมืองที่ "มังคังสมบุรณ์ เป็นที่ชุมนุมการค้าขายแห่งลูกคานานาประเทศ ทางน้ำก็ตลอดถึงเมืองสะโจ อโยธยา ทางบกก็มาโคททุกเมือง" ภูมิประเทศของเมืองนี้มีลักษณะเป็นเมืองป้อมโดยมีเทือกเขาล้อมรอบเกือบทุกทิศยกเว้นทางคานทิศใต้ตามสายลำน้ำปิง ซึ่งเป็นเสมือนทางเปิดไปสู่การรับวัฒนธรรมและการศึกษากับรัฐทางใต้ และด้วยเหตุนี้ความเจริญของทริภูษย์คงจะเป็นผลจากการติดต่อกับเครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรมกับรัฐทางใต้ ทั้งยังปรากฏว่ามีเมืองบริวารหลายเมืองทางคานนี้เช่น เซลางค์ (ลำปาง) ในลุ่มแม่น้ำวัง เถิน ตาก เป็นต้น นอกจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำของเมืองทริภูษย์ทั้งในหลักฐานประเภทตำนานแลศิลาจารึกก็ล้วนเกี่ยวข้องกับผู้นำเมืองที่ทางทิศใต้ทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำรัฐที่สะโจ (ลพบุรี)

นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีเห็นว่าสะโจเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมทวารวดีที่ส่งอิทธิพลเข้าสู่ทริภูษย์ในระยะก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๓ แต่ภายหลังเมื่อเขมรแผ่อำนาจเข้าสู่สะโจและลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว อิทธิพลของวัฒนธรรมทวารวดีก็หมดสิ้นลง ประกอบกับมีตำนานการรบระหว่างสะโจกับทริภูษย์หลายครั้งในระยะประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ซึ่ง ฮันส์ เพนซ์กล่าวว่า

๕ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๐

๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐ - ๑๑

ผู้นำเขมรที่ละโว้ ได้พยายามที่จะขยายอำนาจขึ้นไปให้ถึงอาณาจักรมอญที่ศรีวิชัย^(๙๐) ภาย
 แดง ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะปรากฏว่าในระยะพุทธศตวรรษที่ ๙ นั้น มีผู้สร้างศิลาจารึกเป็น
 ภาษามอญขึ้นจำนวนหลายหลัก

อิทธิพลความพยายามของเขมรที่ละโว้ในการที่จะข้ามขึ้นไปทำลายอาณาจักรมอญ
 ศรีวิชัยยังปรากฏร่องรอยอยู่ต่อมา เพราะปรากฏว่าหลังจากรัชสมัยของพระเจ้า "สัตทาสีทริ"
 แล้ว "ไทยอำมาตย์" แห่งเมืองเขลางค์ไชยยกกองทัพขึ้นไปยึดอำนาจจากกษัตริย์แห่งเมืองศรีวิชัย
 เอาไว้ได้^(๙๑) และสามารถปกครองศรีวิชัยสืบต่อมาจนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๙ อิทธิพลของ
 เขมรที่มีผู้นำเขลางค์ไชยปรากฏจากร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำไทยอำมาตย์องค์สุดท้ายคือ
 พระยา "ภูบา" ซึ่งภายหลังจากถูกพระเจ้ามังรายขับไล่ออกจากโคกหินไปตั้งเมืองสองแควซึ่งผู้นำ
 เมืองแห่งนี้ในระยะต้นพุทธศตวรรษที่ ๙ นั้นยังมีความสัมพันธ์อย่างมากกับเขมร เขลางค์ไชยได้
 รับการสนับสนุนหรือมีความสัมพันธ์กับเขมรหรือได้รับการสนับสนุนและมีความสัมพันธ์กับผู้นำไทยรุ่น
 เก่าในลุ่มแม่น้ำยม น่านที่มีความผูกพันกับเขมรมาก่อน^(๙๒) จึงสามารถคิดทำการยึดอำนาจการ
 ปกครองของอาณาจักรมอญที่ศรีวิชัย ได้สำเร็จ ประกอบกับความสัมพันธ์ระหว่างศรีวิชัยกับ
 เขลางค์ไชยในระยะก่อนพุทธศตวรรษที่ ๙ นั้น เห็นได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกันอยู่ไม่
 น้อย เรื่องราวในตำนานของเมืองเขลางค์ไชยนั้นแม้ว่าจะเกิดขึ้นไกลเคียงกับศรีวิชัยในสมัยพระ-
 นางจามเทวีแต่ในท้องเรื่องของเมืองศรีวิชัยกลับไม่ปรากฏความสัมพันธ์เกี่ยวของกันแต่ประการใด

^{๙๐} ฮันส์ เพนซ์, "ความเป็นมาของล้านนาไทย", ล้านนาไทย (เชียงใหม่ : อนุสรณ์
 พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ สามกษัตริย์, ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗), หน้า ๔

^{๙๑} คุ รัตนปัญญาเดชะ, ชินกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย ร.ค.ท.แสง มนวิฑูร (กรุงเทพ
 มหานคร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพงษ์สวัสดิ์ สุริโยทัย ท.ม., ค.ช.
 ๓ เมรุวัดธาตุทอง ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๔), หน้า ๔๔ และพุทธพุกาม และพุทธญาณเดชะ, ตำนาน
 มูลศาสนา, ปรวิวรรคโดย สุก ศรีสมวงศ์ และ พรหม ฆมาลา เปรี๊ยะ (กรุงเทพมหานคร : พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ
 หม่อมหลวง เกษ สนิทวงศ์ ๓ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๑๗ ธันวาคม
 ๒๕๑๔), หน้า ๑๔๓

^{๙๒} การอภิปรายเกี่ยวกับกลุ่มผู้นำไทยรุ่นเก่าที่มีความผูกพันกับเขมร โปรดดู พิเศษ
 เจียจันทร์พงษ์ "เมื่อภาพของชาวไทยปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์ไทย", ศิลปวัฒนธรรม ๑ : ๓๐-๓๒

จนกระทั่งมาปรากฏเหตุการณ์ในครั้งที่ไทยอำมาตย์ยกทัพมายึดครองศรีวิชัย ความสัมพันธ์ระหว่างศรีวิชัยกับเขลางค์จึงสะท้อนความเป็นอิสระอย่างมากของเขลางค์ นอกจากนั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดให้เห็นความเก่าแก่ของเขลางค์ว่า ร่วมสมัยกับศรีวิชัยก็ปรากฏน้อยมาก ความแตกต่างระหว่างศรีวิชัยกับเขลางค์ยังสะท้อนออกมาจากหลักฐานที่ปรากฏว่า ในขณะที่ศรีวิชัยมีกษัตริย์ที่ใช้อักษรภาษามอญในศิลาจารึก แต่ที่เมืองเขลางค์กลับปรากฏว่าเป็นเมืองที่มี "ไทยอำมาตย์" เป็นผู้นำ ซึ่ง ขจร สุขพานิช สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นคนไทย^(๑๓)

ผู้นำไทยอำมาตย์อาจเดิมโคมมาจากกลุ่มชนเผ่าไตหรือไทที่เข้ามาอาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำอิงแต่เดิมแล้วจึงปรากฏในตำนานเจ้าสุวรรณคำแดง^(๑๔) กลุ่มไตที่เข้ามาในครั้งนั้นมีความสัมพันธ์และประสมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไตที่มากับชนพื้นเมืองกลุ่ม "ลว้า" แต่ในที่สุดเมื่อกลุ่มชนจากละโว้ เดินทางเข้ามาพร้อมกับพระนางจามเทวีแล้วพวกลว้าก็ถูกขับไล่พวกไตก็ยังคงอยู่ในสภาพเกี่ยวกับลว้าส่วนที่เหลือก็ถูกกลืนเป็นชา (ทาส) และ ไตก็ยังคงอยู่ใต้การปกครองของพวก "เมง" (มอญ) แห่งศรีวิชัยนับแต่บัดนั้น ฉะนั้นตำนานการยกอำนาจการปกครองศรีวิชัยของไทยอำมาตย์จึงอาจเป็นต้นสายอกของความขัดแย้งที่สืบเนื่องมาจากมูลฐานทางประวัติศาสตร์กวายน้อย ไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำไทยอำมาตย์กับผู้นำเขมรในลุ่มน้ำเจ้าพระยานั้น ไม่เป็นที่ปรากฏจึง เป็นเพียงข้อสันนิษฐาน ผู้นำไทยอำมาตย์แห่งเขลางค์แสวงหาความสัมพันธ์จากผู้นำไทยรุ่นเก่าในลุ่มแม่น้ำยมและน่านมาก่อนก็ได้ จะเห็นว่าเมื่อเขมรหมกอำนาจในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วร่องรอยความสัมพันธ์กับผู้นำไทยรุ่นเก่าที่มีความผูกพันกับเขมรที่ลุ่มแม่น้ำน่านยังคงเหลืออยู่ และจากพื้นฐานความสัมพันธ์อันนี้จะเป็นเงื่อนไขอันหนึ่งที่ทำให้มีมัยราชคิขย์กับผู้นำไทยอำมาตย์โดยการสนับสนุนของผู้นำไทยรุ่นใหม่ที่เรียกว่า "ราชวงศ์พระร่วง" ที่โค่นล้มมัยอำนาจแทนที่ผู้นำรุ่นเก่าที่ผูกพันกับเขมรในลุ่มแม่น้ำยมและน่าน

^{๑๓} ขจร สุขพานิช, "The Thai Beach-Head States in the 11th-12th Centuries, อนุสรณ์ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช (กรุงเทพมหานคร : ศึกษาศาสตรา, ๒๕๑๒), หน้า ๘๒

^{๑๔} "ตำนานสุวรรณคำแดงหรือตำนานเจ้าอินทสิริ" ใน สงวน โสภิตสุรรัตน์, ประชุมตำนานลานนาไทย (พระนคร : สำนักพิมพ์ไอเคียนส์ไตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๑๓ - ๑๒๐

การยึดอำนาจของผู้นำไทยอำมาตย์ที่เมืองทริภูฏยในระยะปลายพุทธศตวรรษที่ ๔ ไทยยัง
 ความสันสุกให้เกิคแกผู้นำทริภูฏยซึ่งสันนิษฐานว่าจะ เป็นมอญและชณะ เกี่ยวกันก็ก่อให้เกิดราชวงศ์ใหม่
 ซึ่งสันนิษฐานว่าจะ เป็น ไทที่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองกับผู้นำในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีความผูกพัน
 กับอำนาจทางการเมืองกับเขมรมาแต่เดิม การยึดครองอำนาจของราชวงศ์ไทยอำมาตย์นี้คาดว่า
 เกิดขึ้นหลังปี พ.ศ. ๑๗๖๒ อันเป็นศักราชที่ยังปรากฏอยู่ในศิลาจารึกภาษามอญของทริภูฏย หรือหลัง
 รัชสมัยของพระเจ้า "สัพทาสทมิ" ตามจารึกหลักนั้น ในหนังสือตำนานมุลศาสนาและจินกาลมาลีปกรณ์
 ระบุว่าหลังรัชสมัยพระเจ้าสัพทาสทมิแล้วยังมีกษัตริย์ปกครองต่อมาอีกหลายองค์ ๆ สุกท้ายชื่อ
 "พินไทย" หรือ "พินโคตตะ" จึงถูกไทยอำมาตย์ยกมายึดครอง (๑๕)

กษัตริย์ราชวงศ์ไทยอำมาตย์ไม่ปรากฏบทบาทใด ๆ ในตำนานทั้งสิ้นซึ่งอาจเนื่องมาจากว่า
 ไม่คิดการท้าวบารุงพระพุทธศาสนาให้ปรากฏถึงสมัยของกษัตริย์มอญ หนังสือตำนานมุลศาสนาและ
 จินกาลมาลีปกรณ์ จึงระบุแต่รายนามของกษัตริย์แต่ละองค์ซึ่งส่วนใหญ่ปกครองเมืองเป็นระยะเวลา
 สั้น ๆ ก็จึงจะนำมาลงเทียบกันดังนี้

ตำนานมุลศาสนา ^{๑๖}			จินกาลมาลีปกรณ์ ^{๑๗}		
ไทยอำมาตย์ (ไม่ระบุจำนวนปี)			ไทยยะอำมาตย์ (ไม่ระบุจำนวนปี)		
(ประมาณหลังปี ๑๗๖๒- ๑๗๘๐)			(ประมาณหลังปี ๑๗๖๒- ๑๗๘๐)		
อาคานะ	๓ ปี	(๑๗๘๐-๑๗๘๓)	อาคานะ	๓ ปี	(๑๗๘๐-๑๗๘๓)
มุกตะ	๑ ปี	(๑๗๘๓-๑๗๘๔)			
หวามราช	๑๐ ปี	(๑๗๘๔-๑๗๙๔)	หวาม	๑๐ ปี	(๑๗๙๓-๑๘๐๓)
ถรค	๑๐ ปี	(๑๗๙๔-๑๘๐๔)			
โยค	๑๐ ปี	(๑๘๐๔-๑๘๑๔)			

^{๑๕} รัตน ปัญญาเดร, จินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๕๕ และ พุทธพุกามและพุทธญาณเดร,
ตำนานมุลศาสนา, หน้า ๔๘-๔๙

^{๑๖} พุทธพุกามและพุทธญาณเดร, ตำนานมุลศาสนา, หน้า ๔๓

^{๑๗} รัตน ปัญญาเดร, จินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๕๕- ๑๐๐

อายุ	๓ เดือน	(๑๘๑๘-๑๘๑๙)		
เสก	๑ ปี	(๑๘๑๙-๑๘๒๐)		
โวละ	๓ ปี	(๑๘๒๐-๑๘๒๓)	ครั้งกาล	๑ ปี (๑๘๐๓-๑๘๐๔)
โยคตะ	๓ ปี	(๑๘๒๓-๑๘๒๖)	โฎต	๑๐ ปี (๑๘๐๔-๑๘๑๕)
ฎิบา	๓ ปี	(๑๘๒๖-๑๘๒๙)	ฎิบา	๑๐ ปี (๑๘๑๕-๑๘๒๖)
รวม ๑๐ องค์สุดท้าย ๔๔ ปี ๓ เดือน			(รวม ๕ องค์สุดท้าย ๓๕ ปี)	

การที่ปรากฏมีรายนามกษัตริย์ซึ่งครองราชย์ในระยะเวลาสั้น ๆ ตามที่นำมากล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่ามีกษัตริย์เปลี่ยนแผ่นดินกันบ่อยครั้งซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติภายในราชสำนักหลายครั้งกษัตริย์ไทยอ้อมาคย์จึงไม่ปรากฏบทบาทเท่าเทียมกษัตริย์มอญ ราชวงศ์ไทยอ้อมาคย์อาจมุ่งสนใจกับปัญหาเกี่ยวกับราชสำนักมากกว่าที่จะสนใจโลกภายนอก ทั้งจะพบว่าในขณะที่การเมืองของโลกภายนอกกำลังเปลี่ยนแปลงไปในด้านพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นั้น ไม่ปรากฏการเคลื่อนไหวทางการเมืองของศรีอยุธยาแต่อย่างใด ในตำนานการส่งอายุฟ้า^(๑๘) เข้าไปเป็นไส้ศึกในศรีอยุธยาของเจ้านางรายก่อนที่จะยกกำลังเข้ากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นเหตุการณ์ส่วนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นความขัดแย้งในราชสำนักของศรีอยุธยา เพราะปรากฏว่าอายุฟ้าสามารถเข้าไปสร้างอิทธิพลและบทบาทในราชสำนักของศรีอยุธยาได้ในระดับสูง พระยาฎิบาอาจมีความขัดแย้งกับเหล่าขุนนางในราชสำนักอยู่ในระดับหนึ่ง เมื่อขุนนางคาง เมืองหันมาพึ่งจึงอุปการะอุ้มชูเสมือนเป็นการแสวงหาฐานอำนาจจากฝ่ายขุนนางเพื่อรองรับความมั่นคงให้แก่รัชบัลลังก์ของพระองค์ในท่ามกลางความขัดแย้งที่มีอยู่

ปลายรัชสมัยของศรีอยุธยาอาจเป็นยุคที่กำลังก้าวลงสู่ความอ่อนแอและเสื่อมอำนาจด้วยเช่นเดียวกับรัฐนิกายหลายแห่งที่กำลังเสื่อมอำนาจลงไปในระยะปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เช่น รัฐเขมรและพุกาม ศรีอยุธยาแม้ว่าจะเป็นรัฐขนาดเล็กเมื่อเทียบกับรัฐที่กล่าวทั้งสอง แต่สภาพการเปลี่ยนแปลงและการเสื่อมอำนาจที่เกิดขึ้นอาจเนื่องมาจากสาเหตุที่คล้ายคลึงกัน ในพุกามนั้นฮอลันดาถือว่า กษัตริย์ละเลยการปกครองดูแลสนใจการพระพุทธรูปศาสนาอย่างเคร่งครัด การเมืองภายใน

^{๑๘}ไปรคู้เรื่อง "อายุฟ้ากับการยึดครองศรีอยุธยา" ใน ผนวก ก. หน้า ๔๖ - ๔๘

พุกามจึงมีทั้งภาพของการแสวงบุญของกษัตริย์และภาพของการกบฏและความวุ่นวาย^(๑๙) เช่นเดียวกับที่ปรากฏในเขมรปลายรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ (พ.ศ. ๑๓๒๔ - ๑๓๖๒) ซึ่งปรากฏว่าทองถอนกำลังออกมาจากการยึดครองจามปา ซึ่งฮอลล์กล่าวว่าเป็นขั้นตอนของการแตกสลายของอาณาจักร ในขณะที่การเมืองภายในกำลังวุ่นวาย มีการทำลายล้างลัทธิพทธราชา และนำเอาลัทธิบูชาทิวสิ่งศักดิ์เข้ามาแทนที่ นอกจากนั้นแคว้นต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงที่เคยอยู่ใต้อำนาจในไม่ช้าก็แยกตัวเป็นอิสระกษัตริย์องค์ต่อ ๆ มาก ไม่สามารถที่จะฟื้นฟูอำนาจรัฐให้กลับมาคงเดิมได้^(๒๐) ขณะที่พุกามและเขมรกำลังก้าวเข้าสู่ความระส่ำระสายนั้นเป็นระยะที่จีนมองโกลกำลังขยายอำนาจรุกรานรัฐต่างๆ ที่ไม่ยอมรับอำนาจของมองโกล ซึ่งในช่วงศตวรรษที่ ๑๔ นั้นทั้งพุกามและเขมรต่างก็ต้องเผชิญกับการแผ่อิทธิพลทั้งสิ้น^(๒๑) แม้ว่าทริภูษย์จะไม่ปรากฏว่าไประส่ำระสายการรุกรานจากภายนอกก็กล่าวได้ว่าทริภูษย์ก็สูญเสียฐานอำนาจของตนทางทิศใต้ลง ไป เนื่องจากอิทธิพลของเขมรในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้ถูกคุกคามออกไปโดยละโว้ ไค้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นอิสระจากเขมรเป็นระยะ ๆ ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ และในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ ราชวงศ์พระร่วงก็ไค้สถาปนานครรัฐศรีวิชนาลัยสุโขทัยขึ้นเป็นอิสระจากอิทธิพลอำนาจของเขมรอย่างสิ้นเชิง การปลดแอกอำนาจเขมรของสุโขทัยและละโว้ทำให้พรมแดนความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำไทยอำมาตย์กับผู้นำที่มีความผูกพันกับเขมรในลุ่มน้ำเจ้าพระยาได้ถูกคุกคามลงไปด้วย นอกจากนั้นเมืองฉะชุก (เมืองสอศ)

^{๑๙} คี.จี.จี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม ๑, แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่น ๆ, ชาติวิทย์ เกษครศิริ และอนันต์ กาญจนพันธุ์ บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๒) หน้า ๑๕๒-๑๕๔ (ต้นฉบับเดิมโปรดดู D.G.E. Hall, A History of South-East Asia (London : Macmillan, 1964), pp. 116 - 123)

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕ - ๑๖๔

^{๒๑} มองโกลโจมตีพม่าครั้งแรกในปี พ.ศ. ๑๘๒๐ ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้านเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๑๙๘๓ - ๑๘๑๐) ซึ่งสงครามครั้งนี้ มาร์โค โปโล นักเดินทางชาวเวนิซ ได้เขียนรายงานไว้ด้วยตนเอง ส่วนที่เขมรนครวัด มองโกลส่งทูตครั้งแรกไปยังราชสำนักเขมรในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ (พ.ศ. ๑๓๒๔ - ๑๓๖๒) แต่ถูกจับขังคุกทั้งหมด แคมมองโกลก็คิดว่าไม่สามารถ

หรือแม่สอด) ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นเมืองกำนชายแดนกำนทิศตะวันตกเฉียงใต้ของทริภุชยกำนที่จะคิด
 คอกับทะเล และมีถูกพหุชนรามคำแหงมหาราชแห่งเมืองสุโขทัยเอาชนะและยึดครองไว้ได้ในช่วง
 พศวรรษปี พ.ศ. ๑๔๒๐ จึงเป็นผลให้ขอบเขตอำนาจของรัฐทริภุชยถูกมันทอนและขณะเดียวกันก็ถูก
 ปักล้อมด้วยรัฐรอบข้างซึ่งเคยโค่นล้มกษัตริย์นำรัฐรุ่นใหม่หลายแห่ง ทางตอนใต้ด้วยสุโขทัย ทาง
 ตอนเหนือด้วย "มังราย" แห่งเมืองเงินยาง เชียงราย" และ "จำเมือง" แห่งเมืองพะเยาซึ่ง
 कांगก็โค่นระพำพันชไมศรีต่อกันในราวปี พ.ศ. ๑๔๒๐ - ๑๔๓๐ ฉะนั้นในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔
 นอกจากทริภุชยจะเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้นภายในราชสำนักแล้ว ยังต้องเผชิญกับแรงกดดันทางการ
 เมืองอย่างหนึ่งที่เป็นเงื่อนไขในการขยายอำนาจของมังราย และทำให้ทริภุชยต้องถูกรุกรานและ
 ยึดครองโดยมังรายในระยะเวลา พ.ศ. ๑๔๒๔ - ๑๔๓๕

การผูกมิตร ๓ กษัตริย์ก่อนการยึดครองทริภุชย

การยึดครองทริภุชยของมังรายค่อนข้างเป็นเรื่องใหญ่และมีการเตรียมการ การส่ง
 อ้ายฟ้าไปเมืองทริภุชยจึงเป็นเสมือนขั้นตอนนี้ของพระเจ้ามังราย แต่ในขณะเดียวกันมังรายคง
 คำนึงถึงเครือข่ายทางการเมืองของทริภุชยด้วย ซึ่งอาจจะเข้าช่วยเหลือทริภุชยเมื่อถูกโจมตีใน
 ขณะเดียวกันมังรายก็คงต้องการพันธมิตรด้วย เพื่อช่วยเหลือหรือป้องกันหากเสี่ยงพลา ฉะนั้น
 จึงปรากฏว่า พระเจ้ามังรายไทยกทัพไปผูกมิตรกับเมืองพะเยาในปี พ.ศ. ๑๔๑๘ คำนานพื้นเมือง
 เชียงใหม่กล่าวว่า "กูแต่งอูบายให้อ้ายฟ้าไปพอง เอาเมืองทริภุชยด้วยเพทบาย กับส่งชวามา
 ให้อูกรูสึก เบียงสักอันเทือในระหว่างอันนี้กวร ไปปล้นเจ้าเมืองญายว ชาแล" (๒๒) ทวี
 สว่างปัญญากร กล่าวว่า พระเจ้ามังรายยกทัพไปพะเยาครั้งนี้มีจุดประสงค์ที่จะข่มขู่ให้เมือง
 ของพระยงำเมือง พะเยา ยอมอ่อนน้อมเป็นพันธมิตรมากกว่า เพราะเมื่อยกทัพไปถึงแดนเมือง
 พะเยาก็ตั้งทัพไว้ไม่ใกล้จูโจม หรือล้อมเมืองตามยุทธวิธีปกติแต่ประการใด "เหตุหนึ่เวรต่อกันไม่"

ชนะจามปาได้ จึงไม่ไกลนำกำลังเข้ารุกรานโดยตรง (ค.จ.จ.ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, หน้า ๑๔๔, ๑๕๖ สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงทาง
 การเมืองในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะนี้ โปรดดู G. Coedes, *The Making
 Southeast Asia* Translated by H.M. Wright (University of California Press,
 1967), pp. 121 - 136.

^{๒๒} คำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๓

พอพญาเจ้าเมืองขอเจรจาเป็นพันธมิตร ซึ่งตรงกับความประสงค์อยู่แล้ว มังรายจึงทรงยอมรับ
ไมตรีทันที^(๒๓) พระเจ้ามังรายคงไม่ประสงค์ทำสงครามกับเมืองพะเยา เพราะพระองค์มี
เป้าหมายที่จะรุกรานทริภุชชัยในกาลข้างหน้า จึงหวังที่จะให้พะเยาเป็นพันธมิตร นอกจากนี้
พระเจ้ามังรายอาจลวงภูมิหลังของพระยาจำเมืองบาง เพราะพระยาจำเมืองนั้นเป็นพระสหาย
ร่วมสำนักศึกษากับพระยาร่วง แห่งเมืองสุโขทัย และยังมีความเกี่ยวข้องเป็นสายเครือญาติกับ
บรรพบุรุษปกครองเมืองสุโขทัยด้วย นอกจากนี้บรรพคาเมืองที่อยู่ใกล้ชิดกับเมืองพะเยา
เช่นเมือง บัว (พลัว - นาน) ลุ่มแม่น้ำนานก็ยังมีร่องรอยว่าเป็นเมืองเครือญาติกับพระยาจำเมือง
อีกด้วย ฉะนั้นหากเกิดการรบถึงแก่มังรายจะไค้ชัยชนะ แดงกองทัพของมังรายก็จะกลายเป็น
ปฏิบัติการกับเมืองในทางคอนโค และสุโขทัยด้วย และจะทำให้มังรายต้องเผชิญกับศึกหลายค่านใน
การรุกรานทริภุชชัยในโอกาสต่อไป หากพระเจ้ามังรายผูกมิตรกับเมืองพะเยาเมืองดังกล่าวก็
เสมือนจะเป็นมิตรกับพระเจ้ามังรายด้วย ฉะนั้นเจตนาของพระเจ้ามังรายจึงต้องการที่จะให้
เมืองพะเยาเข้ามาเป็นพันธมิตรมากกว่า พะเยานั้นกล่าวไปแล้วคงมีกำลังน้อย เพราะเป็นเมือง
เกี่ยวโคกเกี่ยว เมื่อพระเจ้ามังรายนำกำลังไปผูกมิตร จึงยอมเป็นไมตรีพร้อมกับมอบแคว้นปากนา
หนึ่งและคน ๕๐๐ หลังเรียน แก่มังรายเป็นสินน้ำพระทัย และสาบานเป็นสหายต่อกัน การสร้าง
พันธมิตรกับเมืองพะเยาครั้งนี้จึงเป็นเสมือนการ ไปขอค้ำมั่นสัญญาว่าถ้ามังรายยกทัพไปตีเมือง
ทริภุชชัยเมื่อใด เมืองพะเยาจะคงให้ความร่วมมือหรือช่วยเหลือ รวมทั้งคงให้แจ้งกับทางฝ่าย
เมืองทางใต้วายว่อย่าให้ความช่วยเหลือใดๆ แก่ทริภุชชัย

หลังการเป็นพันธมิตรกับพระยาจำเมืองแห่งเมืองพะเยาแล้ว สายสัมพันธ์ระหว่าง
จำเมืองกับมังรายคงจะนำไปสู่การติดต่อดสัมพันธ์กับรามคำแหงแห่งเมืองสุโขทัยในเวลาต่อมาด้วย
เนื่องจากจำเมืองเคยเป็นพระสหายร่วมสำนักศึกษากับพวขุนรามคำแหงแห่งสำนักคอยความมาก่อน
พระยาร่วง (รามคำแหง) คำานานพื้นเมืองหลายฉบับกล่าวว่า เป็นเพราะเหตุพระยาร่วง เป็นชู้
กับมเหสีพระยาจำเมือง แล้วให้พระยาจำเมืองจับพระร่วงไค้และให้เชิดพระยามังรายจากเมือง
เชียงราย ไปตีกลืน เมื่อสิ้นศึกปัญหาแก่กันแล้วทั้งสามจึงสาบานเป็นมิตรต่อกัน^(๒๔) คำานานเหล่านั้น

^{๒๓} ทั่ว สว่างปัญญางกูร, "วิเทโศบายของพญามังราย" ใน ล้านนาไทย, หน้า ๖๑

^{๒๔} กู คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๒๒ และ "พงศาวดารเมืองเงินยาง -
เชียงแสน", ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๔, หน้า ๑๑๐

ไม่ได้บอกจักราชเอาไว้ แต่ในหนังสือ "ชินกาลมาลีปกรณ์" กล่าวว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๑๔๓๐ (การนับศักราชในหนังสือนี้มีอย่างลังกา คือ เร็วกว่าไทย ๑ ปี) เท่ากับยอมรับว่าการผูกพันมิตรนี้เกิดขึ้นก่อนที่มังรายจะยึดครองศรีอยุธยา ทั้งนี้โดยกล่าวว่ามังรายยึดครองศรีอยุธยาได้ในปี ๑๔๓๕ แต่ก็ไม่ได้กล่าวว่ากรสร้างพันธมิตรครั้งนี้จะเกิดเพราะสาเหตุเรื่องรู้แค่ประการใดคงมีข้อความว่า

...จากนั้นมาถึงปีกน จุลศักราช ๖๓๕ (พ.ศ. ๑๔๓๑) กษัตริย์ ๓ พระองค์ คือ พระเจ้ามังราย พระเจ้างำเมือง พระเจ้าโรจ เป็นพระสหายกัน นัดประชุมกันในสถานต้นคเนาะการชนะ (ประคุษย์) ผู้มีครูชงกันและกันแน่นแน่น แล้วต่างก็เสด็จกลับเมืองของตน... (๒๕)

จึงสันนิษฐานว่าการผูกมิตรนี้จะต้องเกิดขึ้นก่อนที่มังรายจะเข้ายึดครองศรีอยุธยา และภายหลังจากที่มังรายได้เป็นพันธมิตรกับพระยาเงี้ยวแล้ว พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ กล่าวว่าทั้งหมดนี้เนื่องมาจากการที่มังรายจะตีเมืองศรีอยุธยา จึงต้องตกลงทำไมตรีกับพระยาเงี้ยวก่อน หากว่าเกิดการสู้รบตีพันศรีอยุธยานานแล้วเกรงว่าทางเมืองพะเยาจะไปยึดเอาเมืองเชียงรายได้จะทำให้เกิดศึก ๒ ก้าน หรือพลาทหลังก็จะไม่มีเมืองอยู่ การที่ต้องไปชวนพระยาร่วงมาทำไมตรีด้วยนั้น ก็เพราะเหตุนี้ว่า เจ้าเมืองศรีอยุธยาในขณะนั้น น่าจะเกี่ยวข้องกับฝ่ายพระยาร่วงด้วย เพราะหลังจากที่พญาธิญา เสียเมืองแล้ว ท่านคงหนีไปอยู่ที่เมืองพิษณุโลก ซึ่งอยู่ในเขตแคว้นของสุโขทัย (๒๖)

อย่างไรก็ตามเหตุการณ์และความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเชียงรายได้พะเยา และสุโขทัย ในระยะดังกล่าวยังเป็นข้อเท็จจริงที่ยังมิได้รับการพิสูจน์แน่ชัด เพราะหลักฐานทางก้านสุโขทัยไม่ปรากฏการเดินทางไปเมืองพะเยาของพระยาร่วง เพียงแต่มีศิลาจารึกกล่าวถึง "สำเนาโขงเมื่อแล้ง" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สัมพันธ์กับท้องเรื่องในตำนานที่กล่าวว่า พระยาร่วงเดินทางไปทำหัวที่ลำแม่น้ำโขงทุกปี และแวะเยี่ยมพระสหายที่เมืองพะเยา จนเกิดเหตุเรื่องรู้

^{๒๕} รัตนปัญญาเดว, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๑

^{๒๖} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, "ภาพพงศาวดารเรื่องพระยาร่วงเป็นครู", ศิลปวัฒนธรรม ๘

แต่ขอเท็จจริงของเหตุการณ์ในตำนานที่กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นภาพทางประวัติศาสตร์บางอย่าง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้นำไทยในระยะเวลาดังกล่าวคงจะโคจรระหนัดถึงภัยที่อาจเกิดขึ้นเนื่องมาจากรัฐรอบข้าง โดยเฉพาะจากการรุกรานของมองโกล ซึ่งขณะนั้นกำลังรุกรานเพื่อจะยึดครองพุกาม ทางทิศตะวันตก ซึ่งอาจจะแผ่ลงมาสู่อาณาจักรของผู้นำทั้งสามนี้ในโอกาสต่อไป นอกจากนี้สำหรับพระเจ้ามังรายการบุกมิตรนีย่อมเป็นหลักประกันอันสำคัญที่จะทำให้พระองค์สามารถยึดครองหรือพิชิตได้สำเร็จในเวลาต่อมา เพราะประเด็นของพระเจ้ามังรายนั้นอยู่ที่การจะเข้าครองหรือพิชิตโดยมีพะเยาและสุโขทัยเป็นพันธมิตรหรือให้ความช่วยเหลือเมื่อถึงคราวจำเป็น แต่ประเด็นสำหรับพระยาร่วงรามคำแหงนั้น คงอยู่ที่การจะโค่นพันธมิตรไว้ป้องกันภัยในทางเหนือ โดยที่สุโขทัยจะขยายอำนาจลงใต้โดยไม่มี ความกังวล นั้นย่อมหมายความว่าเมื่อมังรายยึดครองหรือพิชิตได้แล้ว สุโขทัยก็ไม่คงหวงแหว่งแล้วซึ่งอาจจะเกิดจากทั้งมองโกลและจากหรือพิชิตในเวลาเดียวกัน เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่าเมื่อตกลงเป็นพันธมิตรกันแล้ว ในเวลาต่อมา เมื่อพ่อขุนรามคำแหงโค่นเป็นใหญ่ที่สุโขทัยแล้วใน พ.ศ. ๑๘๒๒ พ่อขุนรามคำแหงก็ส่งหนายายอาณาจักรออกสู่ทางตะวันออกถึงหลวงพระบาง และลงสู่ใต้ไปไกลถึงเพชรบุรี และนครศรีธรรมราช ส่วนมังรายก็คงเตรียมการจะเข้ายึดหรือพิชิตในเวลาต่อมา

การสถาปนาอาณาจักรและอาณาจักรใหม่ของพระเจ้ามังราย (พ.ศ. ๑๘๒๔ - ๑๘๓๕)

การยึดครองเมืองหรือพิชิตของพระเจ้ามังรายไต่มาไปสู่การยึดครองเมืองเซelang ในลุ่มแม่น้ำวังอีกแห่งหนึ่งในเวลาถัดมา แต่กิจการที่ยึดครองเมืองทั้งสองนี้ยังเป็นปัญหาไม่กระจ่างชัด ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และพงศาวดารโยนกกล่าวว่า พระเจ้ามังรายยึดหรือพิชิต ในปี พ.ศ. ๑๘๒๔ (ปีหลวงใส) และที่เซelang (ละคร) ในปี ๑๘๓๕^(๒๕) กล่าวคืออีก ๑๑ ปีต่อมาหลังจากมีสร้างเมืองเชียงใหม่ไต่ไม่นาน แต่ข้อความในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน กล่าวว่าพระเจ้ามังรายยึดในปีเถาะสง่า พ.ศ. ๑๘๒๕ และยึดเซelang ไต่ใน

^{๒๕)} ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๒๐, ๒๕ และ พระยาประชากิจกรจักร (แหม่มบุณนาค), พงศาวดารโยนก, หน้า

ปลายปีเดียวกัน^(๒๘) ส่วนหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวว่าพระเจ้ามิ่งรายยักษิหรืออุชยใน
ปีมะโรง "จุลศักราช ๖๕๔ (พ.ศ. ๑๘๓๖)^(๒๙) หรือปี พ.ศ. ๑๘๓๕ หากนับอย่างไทย) ศักราชที่
แตกค่างในเอกสารดังกล่าวนี้จึงชี้ให้เห็นความคลาดเคลื่อนที่ยากต่อการยุติ หากยักษิตามชินกาล
มาลีปกรณ์ ก็คงยอมรับว่าเอกสารอื่น ๆ จกศักราชคลาดเคลื่อนไปประมาณ ๑๐ ปี ซึ่งความ
คลาดเคลื่อนนี้จะเกี่ยวโยง ไปถึงการที่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และพงศาวดารโยนก กล่าวถึง
การนำกองทัพไปรามัญและพุกาม-อังวะของพระเจ้ามิ่งรายในปี ๑๘๓๑ - ๑๘๓๓ ควบ (แต่ใน
พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน และชินกาลมาลีปกรณ์ไม่ใ้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้)

เนื้อหาของตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และพงศาวดารโยนก แสดงความขัดแย้งอยู่ในตัว
เองอยู่ไม่น้อยกรณีดังกล่าว พระเจ้ามิ่งรายยังไม่ได้อพยพเสด็จจนกระทั่งถึงปี ๑๘๓๕ แต่กล่าว
ว่าในระหว่างเวลานั้นพระเจ้ามิ่งรายได้ยกทัพไปทางแคว้นถึง ๒ ครั้ง ซึ่งไม่น่าเป็นไปได้ เพราะ
ผู้นำหรืออุชยยักษิที่ยังยักษิที่นั่นอยู่ ณ เสด็จ ย่อมถือโอกาสเข้ามายักษิหรืออุชยยักษิคืนได้ หากกล่าว
ความตามพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนว่า มิ่งรายยักษิหรืออุชยยักษิ และเสด็จได้ในปีเกี่ยว
กันนั้น (พ.ศ. ๑๘๓๕) ก็ย่อมมีเหตุผลที่คิดว่า เพราะจะสามารถยกกองทัพไปรามัญและพุกาม อังวะ
ได้ (ในปี ๑๘๓๑ - ๑๘๓๓) ควบความปลอดภัย คร. ประเสริฐ ณ นคร กล่าวว่าการไปรามัญ
ของพระเจ้ารามัญนั้น ควรจะเกิดขึ้นหลังปี ๑๘๔๑ กล่าวคือ จากปีที่พอรชุนรามคำแหง (พ.ศ.
๑๘๒๒ - ๑๘๔๑) สวรรคตแล้ว โดยกล่าวว่าคืนแคว้นรามัญในสมัยพอรชุนรามคำแหงมีชีวิตอยู่ในการ
การปกครองของสุโขทัย และถ้ายักษิตามชินกาลมาลีปกรณ์ ก็คงถือว่าตำนานเชียงใหม่ให้ศักราช
อ่อนไปประมาณ ๑๐ ปี^(๓๐)

อย่างไรก็ตามหลังการยักษิหรืออุชยยักษิแล้วมีเหตุการณ์อีก ๓ - ๔ เหตุการณ์ที่ตำนาน
พื้นเมืองเชียงใหม่ พงศาวดารโยนก และพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนกล่าวตรงกันคือ

^{๒๘}"พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน", ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓๔, หน้า ๑๑๗

^{๒๙}รัตน ปัญญาเดร, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๑ การนับพุทธศักราชในตำนานฉบับนี้
นับอย่างลังกา เร็วกว่าอย่างไทย ๑๐ ปี ตามการนับแบบไทย จ.ศ. ๖๓๘ เท่ากับ พ.ศ. ๑๘๒๑

^{๓๐}ประเสริฐ ณ นคร, "สามัคคีธรรมสามกษัตริย์", ล้านนาไทย, หน้า ๑๔๕ - ๑๔๘

(๑) พ.ศ. ๑๔๒๖ พระเจ้ามังรายย้ายออกจากเมืองหริภุญชัย ไปประทับที่เวียงชะแวง หรือแช่ลัก ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองหริภุญชัย (๒) ปี ๑๔๒๘ พระเจ้ามังรายย้ายจากเวียงชะแวง หรือแช่ลัก ไปตั้งที่เวียงกุมกามในลุ่มแม่น้ำปิงตอนเหนือเมืองหริภุญชัย (๓) กล่าวถึงการสร้างเจดีย์ กู่คำในเวียงนี้ (ในปี ๑๔๓๑) (๔) การย้ายไปตั้งเอาชัยภูมิที่จะสร้างเมืองเชียงใหม่ (ริมฝั่งแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตก เหนือเวียงกุมกาม) ในปี ๑๔๓๕ และ (๕) การสร้างเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๑๔๓๕ โดยการอัญเชิญพระสหาย คือ พระยางำเมือง และพระยาร่วง มาร่วม (แต่การย้ายและสร้างเมืองตาม (๔) และ (๕) นี้ไม่ปรากฏในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน) อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวทั้งกล่าวของมังรายในหลักฐานและปีที่กล่าวนี้กลับไม่มีใน ชินกาลมาลีปกรณ์ ยกเว้นปีที่สร้างเมืองเชียงใหม่ที่กล่าวไว้ตรงกัน และตรงกับศิลาจารึกวัดเชียงมั่น พ.ศ. ๒๑๒๔ ค่าย^(๓๑) แต่ชินกาลมาลีปกรณ์ ก็สร้างความขัดแย้งโดยกล่าวว่า เวียงกุมกามสร้างขึ้นในปี ๑๔๔๖ และสร้างเจดีย์กู่คำขึ้น ต่อมาที่เวียงนั้น^(๓๒) ฉะนั้นความขัดแย้งทั้งหมดนี้จึงเป็นเรื่องของศิลาจารึกแต่เพียงเดียว แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกล่าวไว้คล้ายกัน

ปัญหาทั้งกล่าวนี้อาจแก้ไขด้วยการศึกษาจากหลักฐานของพม่าในช่วงระยะเวลาทั้งกล่าว โดยเฉพาะเกี่ยวกับที่พระเจ้ามังรายนำกองทัพไปรบ (ชะโค) และพุกาม อังวะ แต่หลักฐานพม่ากลับไม่ปรากฏ แต่จากการศึกษาเอกสารของจีนโดย จี. เอช. ลูซ ซึ่งว่าค่ายเหตุการณ์ในพม่าในระยะที่มองโกลกำลังรุกรานและยึดครองพม่า นั้นมีข้อมูลที่น่าสนใจ ลูซกล่าวว่าการกอบถกของจีนของผู้นำไทยใหญ่ ๓ พันองในปี ๑๔๔๓ นั้น ได้รับการสนับสนุนอย่างลับ ๆ จากอาณาจักรปาไปซีฟู (Pa-pai-ksi-fu Kingdom)^(๓๓) ซึ่งลูซ และเชเคซคางมีความเห็นตรงกันว่า หมายถึงอาณาจักรลานนาของพระเจ้ามังราย ซึ่งเริ่มตั้งเมืองเชียงใหม่ขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๑๔๓๕^(๓๔) ใน

^{๓๑} "ศิลาจารึกวัดเชียงมั่น", ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๒๑๐ - ๒๑๔

^{๓๒} รัตน บัญญาเดร, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๒

^{๓๓} G.H. Luce, "The Early S'iams in Burma's History; JSS. 46 (January 1958) 1 : 152

^{๓๔} Ibid, p. 148

รายงานของ "สนธิ" (กษัตริย์พุกามที่ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๑๘๘๓) คอข้าหลวงใหญ่ของมองโกล (ในปี ๑๘๘๓) ก็ระบุว่า อาณาจักรของพระเจ้ามังรายตั้งกลาวันนี้เป็นศัตรูเก่าของพุกาม ซึ่งโคแยงเอาคืนแคว้นพุกามไป ๔ เมือง^(๓๕) แต่สนธิไม่ได้ระบุว่าแยงไปในปีไหน รวมทั้งความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นที่เปิดเผยนี้กระหว่าง ๓ ผู้นำไทยใหญ่กับพระเจ้ามังรายก็ไม่เป็นที่ประจักษ์ว่า เริ่มขึ้นมาก่อนหน้านั้นหรือว่า เพิ่งจะเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๘๓ หากจะกล่าวตามหลักฐานพื้นเมืองที่กล่าววามังรายโคไปพุกาม ยิงวะในปี พ.ศ. ๑๘๓๓ ก็ชี้ให้เห็นว่าพื้นฐานความสัมพันธ์กันอย่างไม่มีที่เปิดเผยกันนั้น น่าจะเริ่มมาก่อน พ.ศ. ๑๘๘๓ แล้วและอาจเริ่มมาจากการไปพุกาม ตามหลักฐานไทยในปี ๑๘๓๓ นั้น และถ้าหากเหตุผลนี้ฟังขึ้น ข้อมูลพื้นเมืองของไทยก็ไม่น่าจะมองข้าม และเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างยิ่ง

หลักฐานที่ควรนำมาวิเคราะห์อีกอันหนึ่งได้แก่ หลักฐานจีนที่ว่า ในปี พ.ศ. ๑๘๓๕ จักรพรรดิเฉียนหลงได้มีพระบรมราชโองการให้แม่ทัพคนหนึ่ง นำกองทัพไปตีอาณาจักรปาไปซีฟู^(๓๖) (ของพระเจ้ามังราย) การโจมตีของจีนนี้จะควยสาเหตุอะไร ไม่เป็นที่ปรากฏ แต่สิ่งหนึ่งซึ่งน่าจะใคร่ครวญก็คือความสัมพันธ์ของพระเจ้ามังรายกับผู้นำรามัญ และ ๓ พันองไทยใหญ่ที่น่าจะเริ่มมาก่อนปี พ.ศ. ๑๘๓๕ การที่มังราย (ตามหลักฐานพื้นเมือง) ไปผูกมิตรกับผู้นำรามัญ และผู้นำไทยใหญ่ในระยที่กลุ่มผู้นำทั้งสองนี้กำลังตั้งตนเป็นใหญ่จากอำนาจของพุกามในภายหลังจากที่มองโกลยึดได้ย่อมเป็นเงื่อนไขหนึ่งทีมองโกลอาจตั้งข้อสงสัยแก่พระเจ้ามังรายกำลังแสวงโอกาสขยายอำนาจทางการเมืองในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อมองโกล ความสัมพันธ์ทางบ้านเชียงรุ่งและยูนนานก็ไม่เป็นที่ปรากฏว่าจะเป็เงื่อนไขที่จะทำให่มองโกลส่งกองทัพลงมาโจมตี ข้อขัดแย้งอีกอย่างหนึ่งที่พอจะมองเห็นได้ก็คือในปี พ.ศ. ๑๘๓๖ พอชุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัยได้ส่งทูตไปยังราชสำนักจีน^(๓๗)

^{๓๕} Ibid, p. 152

^{๓๖} Ibid, p. 146

^{๓๗} สืบแสง พรหมบุญ, "ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย" แปลโดย กาดูจัน ละอองศรี, ชาญวิทย์ เกษศรีศิริ บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๕) หน้า ๓๕ - ๓๘

ไม่ปรากฏการ เคลื่อนไหวในลักษณะเดียวกันจากอาณาจักรของพระเจ้ามังราย ฉะนั้น การดำเนิน วิเทศขยายในลักษณะที่จะเป็นการแข็งข้อต่อจีนดังกล่าวนี้ก็อาจเป็นเงื่อนไขที่ทำให้มองโกลส่งกำลัง ใ้รุกรานได้ แต่อย่างไรก็ตามสังเกตจากการรุกรานของจีนทั่วไปมักจะเกิดตามมาหลังจากการ ส่งทูตไปเจรจาให้อยอมอ่อนน้อมก่อนเมื่อไม่สำเร็จจึงจะส่งกำลังเข้ารุกราน แต่ในหลักฐานของจีน ไม่เคยระบุถึงการส่งทูตมาอาณาจักรปาไปซีฟูของพระเจ้ามังรายเลย และอาณาจักรปาไปซีฟูก็เพิ่ง จะปรากฏชื่อขึ้นในปีที่มองโกลส่งกองทัพเข้ารุกรานในปีดังกล่าวนี้ ประเด็นการรุกรานจึงน่าจะอยู่ ที่การ ไปบุกมิศรกับกลุ่มผู้นำที่ตั้งตนขึ้นเป็นส่วนใหญ่ในเขตการปกครองของมองโกลที่พุกาม-พม่า เป็นสำคัญ และด้วยเหตุนี้หลักฐานความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ามังรายกับเมืองหงสาวดี (พะโค) และกับสามพี่น้องไทยใหญ่ในระยะก่อนปี ๑๔๓๕ จึงน่าสนใจ และเชื่อว่าหลักฐานพื้นเมืองที่กล่าวถึง เหตุการณ์ในช่วงนี้ก็พอมิมน้ำหนักฟังขึ้นไม่น้อย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จึง เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าในระยะต้นของการสถาปนาอาณาจักรของ พระเจ้ามังรายภายหลังจากการขยายพื้นที่ครอบครองจากลุ่มน้ำกก เข้าสู่ลุ่มแม่น้ำอิง-วังแล้วมีเหตุการณ์ หลายอย่างที่นำศึกษา แม้ว่าศักราชเกี่ยวกับเหตุการณ์ในระหว่างนี้ยังมีความสับสนและไม่สามารถจะ หาข้อมูลชี้ชัดเจนได้ก็ตาม ครั้นเมื่อสรุปและประมวลเหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นก็ใคร่ที่จะชี้ว่า ประการ ที่หนึ่งการยึดครองหรือรัฐของพระเจ้ามังรายน่าจะเกิดขึ้นในระหว่างที่อาณาจักรพุกามกำลังถูกรุกราน โดยมองโกล เป็นการดีโอกาสในขณะที่พุกามกำลังเผชิญศึก ขณะเดียวกันมองโกลก็กำลังติดพันกับ สงครามอยู่ เหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้นไกลเคียงและหรือก่อนปี พ.ศ. ๑๔๓๐ (ปีที่พุกามแตก) เพราะ หากมังรายขยายอำนาจเข้ายึดครองหรือรัฐหลังปี ๑๔๓๐ แล้วนั้น การขยายอำนาจของมังรายก็จะ ถูกเพ่งเล็งจากมองโกล และกองทัพของพระเจ้ามังรายก็จะคงถูกลงโทษโดยมองโกลได้ ประการ ที่สอง หลังจากยึดครองหรือรัฐแล้ว พระเจ้ามังรายน่าจะสามารถยึดครองเขลางค์โคได้ในระยะยัง ไกลเคียงหรือต่อเนื่องกัน ดังที่ปรากฏในพงศาวดารเงินยางเชียงแสน เพราะหากเขลางค์โคอิสระ ต่อมา อาณาจักรของพระเจ้ามังรายก็จะคงคอยระวังกับการจะยกทัพตีเมวาคีหรือรัฐคินไคยกลุ่มผู้นำเก่า ของหรือรัฐคินไคยที่หนีไปอยู่เขลางค์ และทั้งนี้ยังจะต้องระวังภัยจากคานทิสเหนือที่จะมาจากการขยาย อำนาจของมองโกลด้วย และขณะเดียวกันหากมังรายไม่สามารถจะยึดครองเขลางค์โคในเวลา อันต่อเนื่องกับหรือรัฐ พระเจ้ามังรายก็คงไม่สามารถยกทัพไปบุกมิศรกับผู้นำรามัญ และอังวะ (สามพี่น้องไทยใหญ่) ได้ในระยะก่อนปี พ.ศ. ๑๔๓๕ ซึ่งจะทำให้มองโกลไม่มีเหตุผลพอเพียงที่จะ

สิ่งยกทัพลงมาคืออาณาจักรของพระเจ้ามังรายในปี พ.ศ. ๑๔๓๕ ได้ ฉะนั้นด้วยเหตุลี้ภัยดังกล่าวนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่า หลักฐานพื้นเมืองที่ระบุถึง เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๔๒๘ ไปถึง ๑๔๓๕ จึงน่าไว้พียงอย่างยิ่ง และขณะเดียวกันก็ใคร่จะประนีประนอมความขัดแย้ง เรื่องศักราชระหว่างพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนกับตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และพงศาวดารโยนกที่ว่าด้วยปีที่ยี่สิบสองหรือยี่สิบสามโดยการจักให้พระเจ้ามังรายที่ยี่สิบหรือยี่สิบสามในปี พ.ศ. ๑๔๒๘ (ปีหลวงใส) และยี่สิบกลางคืนในศักราชถัดมาคือ พ.ศ. ๑๔๒๕ (ปีเต่าสง่า) (๓๘) เพราะเหตุการณ์ทั้งสองนี้อาจคาบเกี่ยวเนื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนศักราชใหม่ หลังจากนั้นแล้ว เหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จึงเข้ารูปคานาคำนานดังกล่าวระบุไว้ตรงกันคือปี พ.ศ. ๑๔๒๖ พระเจ้ามังรายย้ายไปตั้งเวียงแมสัก หรือชะแวง ปี ๑๔๒๘ ตั้งเวียงกุมกาม ปี พ.ศ. ๑๔๓๑ - ๑๔๓๑ ไปรัษฎ หงสาวดี (พะโค) และพุกาม อังวะ พบกับผู้นำสามพี่น้องไทยใหญ่ปี พ.ศ. ๑๔๓๕ ย้ายไปตั้งชัยภูมิที่จะสร้างเมืองเชียงใหม่ และถูกกองทัพมองโกลยกมาตีในปีเดียวกันนั้น เหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดที่กล่าวนี้ไม่ปรากฏในจินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าผู้เขียนจินกาลมาลีปกรณ์ไม่สนใจการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพระเจ้ามังราย แต่สนใจการยี่สิบหรือยี่สิบสาม และสร้างเจดีย์คู่ค่าเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาในแง่ของการเมืองโดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับบทบาทการขยายอำนาจของพระเจ้ามังรายในช่วงทศวรรษที่ ๑๔ ลงมา จะเห็นว่ารายละเอียดการเคลื่อนไหวทางการเมืองเหล่านี้เป็นประเด็นสำคัญที่จะมองข้ามมิได้ เพราะเป็นเงื่อนไขและข้อมูลที่ชี้ให้เห็นว่าการขยายอำนาจของมังรายได้กระทำโดยอาศัยจังหวะและโอกาส การเคลื่อนไหวของมังรายมีลักษณะที่คอบคืบ หรือมีปฏิสัมพันธ์กับเหตุการณ์ของรัฐรอบข้างทั้งการผูกมิตรกับกลุ่มผู้นำรัฐไทยด้วยกัน และกับผู้นำรัฐใหม่ในต่างแดนที่แยกตนขึ้นเป็นอิสระจากฐานอำนาจรัฐเดิม การเคลื่อนไหวของมังรายดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการดำเนินวิเทโศบายเพื่อความมั่นคงและการอยู่รอดของรัฐควย แม้ว่าจะมีลักษณะการเป็น

๓๘ คร. ประเสริฐ ๓ นคร มีความเห็นว่าการยี่สิบหรือยี่สิบสามของพระเจ้ามังรายควร จะเกิดขึ้นหลังจากที่พุกามแตกแล้ว (ตั้งแต่ปี ๑๔๓๐ เป็นต้นไป) และเชื่อว่าน่าจะเกิดขึ้นในปี ๑๔๓๕ ตามจินกาลมาลีปกรณ์ แล้วหลังจากนั้นจึงจะไปสร้างเมืองเชียงใหม่ในปี ๑๔๓๘ (ซึ่งความ เห็นนี้สอดคล้องกับที่ คร. ประเสริฐ ๓ โต้เสนอว่า มังรายควรจะไปรัษฎและพุกามหลังปี ๑๔๔๐ ไปแล้วตามที่ไค้กล่าวมา)

ปฏิปักษ์หรือแข็งข้อกับการขยายอำนาจทางการเมืองของมองโกลก็ตาม แต่เครือข่ายความสัมพันธ์ทางการเมืองกับรัฐต่าง ๆ โดยรอบที่พระเจ้ามังรายได้สร้างขึ้น ก็เหมือนจะเป็นพลังค้ำหนึ่งที่ทำให้พระเจ้ามังรายดำเนินนโยบายอย่างเป็นอิสระจากจีนมองโกล โดยที่ไม่มีการเคลื่อนไหวอ่อนน้อม ซึ่งแม้ว่าจะเป็นลักษณะการดำเนินนโยบายแข็งข้อต่อจีน แต่การเคลื่อนไหวของพระเจ้ามังรายในบางลักษณะก็เป็นไปอย่างลับ ๆ ไม่ได้กระทำการแข็งข้อโดยตรงและแท้ที่จริงแล้ว พระเจ้ามังรายก็มีนโยบายที่จะหลบหลีกหรือไม่ต้องการที่จะเผชิญหน้าต่อการถูกรบกวนโดยตรงจากมองโกลด้วยซ้ำ ซึ่งจะเห็นได้นับแต่การย้ายเมืองหลวงลงมาตั้งที่เมืองเชียงรายได้ในปี พ.ศ. ๑๔๐๕ และต่อมาจนกระทั่งลงมาตั้งที่เวียงกุมกามและเชียงใหม่ในปี ๑๔๒๔ และ ๑๔๓๕ ตามลำดับ การย้ายศูนย์กลางลงสู่ตอนใต้โดยปล่อยให้เมืองศรีอยุธยาเชียงรุ่งตกอยู่ใต้อิทธิพลของจีนในช่วงเวลาดังกล่าวมา จึงเป็นเสมือนทางเลือกของพระเจ้ามังรายที่จะไม่พยายามยุ่งเกี่ยวกับหรืออำนาจรัฐของมองโกลโดยตรง ประกอบกับเงื่อนไขทางการเมืองที่เกี่ยวกับทริภุชชัยเปิดให้พระองค์จึงได้โอกาสขยายอำนาจเข้ายึดครองเหตุการณ์ทั้งหมดกันในตำแหน่งจึง เป็นเสมือนมีปัจจัยที่เกื้อหนุนมาจากเหตุการณ์แวดล้อมทางการเมืองจากรัฐภายนอก แต่ขณะเดียวกันความต้องการในการที่จะสร้างอำนาจของพระเจ้ามังรายก็นับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งด้วย ฉะนั้นจะเห็นว่าการรวบรวมอำนาจรัฐในปี พ.ศ. ๑๔๐๒-๑๔๑๑ ตามที่กล่าวมาในบทที่ ๓ จึงเป็นเสมือนการผนึกกำลังภายในรัฐ เพื่อการป้องกันตนเองและเป็นฐานสำหรับการขยายอำนาจในเวลาต่อมา เพราะมีฉันทะ ไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะผูกมิตรกับเมืองพะเยา และสุโขทัยในเวลาต่อมาได้และถึงแม้มีอำนาจพอที่จะเข้ายึดครองทริภุชชัยและเขลางค์รวมทั้งการผูกมิตรกับผู้นำรัฐต่างถิ่นที่เกิดขึ้นใหม่ในแคนพุกามทั้งที่กล่าวมา ด้วยเหตุนี้เหตุการณ์ระหว่างปี ๑๔๐๒ ถึงปี ๑๔๓๕ ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการรวบรวมอำนาจรัฐและขยายอำนาจของพระเจ้ามังรายอย่างแท้จริง นับเป็นเหตุการณ์ใหญ่เหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งจะมีผลตามมาต่อการสถาปนาอาณาจักรใหม่และมีอำนาจทางการเมืองเมืองสูงในเขตหุบเขาตอนเหนือของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา